

Mladina

VSEBINA:

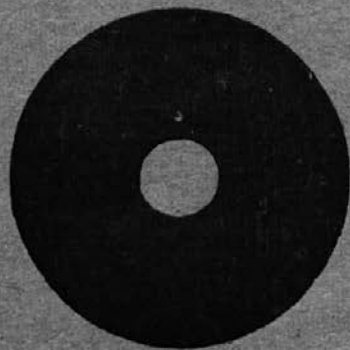
ALFONZ GSPAN: Uvodne besede k recitacijskem večeru Srečka Kosovela. VINKO KOŠAK: Jugoslovansko-bolgarsko zedinjenje. IVO GRAHOR: Zbližanje z Bolgari. LUDVIK MRZEL: Nacionalni problem. VLADIMIR PREMUR: Slovenstvo in naši kulturni delavci. BRATKO KREFT: Ruski teater. Dr. FRAN VEBER: Sokrat. ZAPISKI: Abolicionistom. (SPINDLER). Vidoyičevo „etično-kulturno“ gibanje ali rentabilno podjetje. (POPOVIĆ). Kralj Oidipus. (OCVIRK).

1926/1927.

Štev. 8.

CENA 6 Din.

Uredništvo-uprava Ljubljana, Kolodvorska ul. 7.

MLADINA

Mesečnik za sodobna slovenska kulturna vprašanja.

»Mladina« izide desetkrat v šolskem letu. — Rokopisov ne vračamo.

Naročnino, reklamacije itd. pošiljajte samo upravi.

Urednika: Afonz Gspan in Vinko Košak.

Odgovorni urednik: Stanko Tomšič.

Izdaja za Konzorcij »Mladine« v Ljubljani: Stanko Tomšič.

Za tiskarno »Merkur«: Andrej Sever.

Naslovna stran po načrtu arh. I. Špinčiča.

Našim naročnikom!

V sedmi številki „Mladine“ smo priložili položnice vsem naročnikom, ki nam še dolgujejo naročnino za III. letnik. Ker kljub takemu opominu in obzirni prošnji večinoma naročnikov še ni izpolnila svoje plačilne dolžnosti, ponavljamo svojo prošnjo in poziv: Plačajte vendar to bagatelno vsoto, od katere pa zavisi življenje „Mladine“.

Uprava.

Naročajte in podpirajte ‚Mladino‘!

Plačajte naročnino!

Alfonz Gspan:

Uvodne besede*

govorjene na recitacijskem večeru pesmi Srečka Kosovela,
dne 8. marca 1927. v ljubljanski drami.

Gospoda!

Nocojšnji večer je posvečen spominu pokojnega pesnika Srečka Kosovela.

Če pravim posvečen, potem upam, da vsi izvajavei kakor tudi vsa javnost pojmuje in čuti v sebi in o take besede v vsej njeni globini in zlasti v vsej njeni čistosti. Težko in hudo pa je človeku pri srečju, če ga mora celo ob takih večerih ena ali druga nelepa misel trdo spominjati, da živimo brez usmiljenja v naših za pesem in tiho, odkrito beseda tako hrupnih in brezsrčnih razmerah. Zaupanje v pošteno in nesebično delo je danes skoro vsem že tvegana sentimentalnost, naše podnevno življenje je grozotno tesno; in potem so na svetu še posebni izbranci, ki ne odresejo nikdar prahu s čevljev in ki zvesto svoji naturi ne prizanašajo nikomur in ničemur...

* * *

V dobo za razmah našega kulturnega življenja, to je onega, ki je z muko prospevalo pod avstrijskim plaščem in ki je kljub vzdušnemu ozračju pognalo parkrat visoke pramene prave umetnosti, ki jih je mogoče vzporediti z nivoji prostih evropskih narodov; v to borbo je katastrofalno posegla svetovna vojna. — Žareči konji z jeklenimi kopiti so se vzpeli preko uboge slovenske zemlje. Očetje so stali na poziv sadističnih degenerirancev v jarkih smrti, matere so s strahom privijale svoje dojenke na vele grudi, otroci pa so s široko odprtimi očmi gledali v grozo in je niso razumeli. Preko teh majhnih otroških src so bila jeklena kopita in sekala vanje rane, ki se niso in se ne bodo nikoli zacelile. Slovenska pesem je obmolknila — čuli smo le težke, grozopolne besede Ivana Cankarja in Otona Župančiča. In kaj če so nam vzhajale »Zarje Vidove«, razjokane oči jih niso videle in niso razumele...

Če je bilo v predvojni dobi naše javno življenje kalna mlakuža, tedaj je čas, ki ga preživljamo po vojni še mnogo bolj žalosten. Etične vrednote so v naših dneh tržno blago po najnižji dnevni ceni, krivica in nasilje so hvalevredna gesla, konzervativne politične forme

* Govor priobčujemo za obletnico (27. maja 1926) smrti Srečka Kosovela, sodelavca in urednika »Mladine«. — Op. ur.

so izgubile svoj pomen, umetnost — v današnjem smislu besede — je reklamno sredstvo za podpiranje diletantizma, slovenski genij govori ribam ali pa se je v zagrenjenosti umaknil z javnega poprišča; mladina z razbitimi sanjami in zlomljenimi krili pa naj rešuje potapljačji se brod slovenske kulture...

V ta poteptana polja je padla drobna, drobna brinova jagoda s Krasa — Srečko Kosovel.

Sredi kaotičnih vojnih let je prišel v Ljubljano. S culo se je napolil z žametnih krašnih pašnikov, kjer si pripovedujejo osamljeni bori stare povesti; stopil je iz tihe idile v kruto tuje življenje. Obrazi, ki so se mu zdeli sprva dobri in prijazni so gledali nanj z mrzlimi, lokavimi očmi, solnce v oknih visokih palač je zatonilo in mesto je zaživelo na dnu sive, vlažne megle. Otrok solca se je začudil in zajokal po domu. V šoli se je moral pokoriti strogim, okorelim postavam, v mrazu je presedel pri suhoparnih knjigah in nihče mu ni dal dobre, poštene besede. In vendar ni utonil v tem sivem dolgočasju. — Hrepenenje po vsem tistem, česar mu ni dala nizkotna okolica, ga je napolnilo v študentovsko družbico, kjer so govorili petošolci o lepoti, kjer so sanjali neizpolnjene sanje. Takrat, Bog vedi zakaj, je napisal svoje prve verze. Bili so plahi, besede so bile nerodno nizane druga k drugi, za njimi pa je drgetalo mlado, otroško srce. Če bi bil vedel tedaj, da bo treba od »Lepe Vide«, preko spoznanja, po dolgih, mrtvaških hodnikih, bi se zgrozil in bi osivel. Pa je človeku pisana sodba, da ne vidi ure pred se — in zato je šel brez bojzani na ono pot, ki so jo prehodili pred njim bratje v trpljenju, pesniki sanj in razočaranja, ki so pomrli med sivimi stenami, kakor listje brez solca.

Za oznako te dobe Kosovelovega pesniškega ustvarjanja se mi zdijo veljavne značnice: prva, neuslišana ljubezen, impresivno opazovanje življenja, zlasti narave in pa nemirno hlastanje po doživljanju, hlastanje po spoznanju. Nedozorel mladenič je mrzlično iskal odgovore na vprašanja, ki ostanejo vse življenje problematični obrazi, dokler jih ne odgrne zadnja zavesa pred onstranstvom. Živel je v tihem, odmaknjenem svetu Kettejeve, Murnove in prve Župančičeve besede, Cankar pa mu je odpiral pot do temnih katakomb duše. Vse tiste besede, ki mu jih ni dal svet, od katerega jih je pričakoval je govoril sam s seboj, s svojim drugim bistvom, ki ga imenuje v pesmi svojega brata. Prehodila sta dneve po dolgih kostanjevih drevoredih, po zelenih travnikih, črnih lesovih in sneženih poljanah, srečavala nista ljudi in sta si odpevala v subjektivnih dialogih, v izbrušenih sonetih, v jeziku naše narodne pesmi ali pa v prosti besedi. Na tej poti ju je spremljala vera, da prideta do srebrnih zvezd, kjer se jima razodene večna lepota, to je ona, ko jo je slutila mlada duša in je šla za njo.

Prestopil je šolski prag in stopil v svobodno življenje, od katerega je pričakoval mnogo. Da bi se čimbolj približal svojemu narodu, si je izbral za študij stroko, ki proučava vse utripe narodovega srca, izražene v njegovi besedi... Pa je stopilo predenj življenje in se mu razodelo v vsej svoji nizkotnosti, oči so neposredno pogledale

v svet, sanje so se razblinile in nogam je zmanjkalo tal. Zlati čoln — tako je hotel nasloviti svojo pesniško zbirko, ki naj bi izšla jeseni l. 1925. — in ž njim oni tihi, lepi brat sta odjadrala v dalje. Visoki templji, ki jih je gradila zgodnja mladost so zgrmeli v prah in iz razvalin je vstala demonska postava: Spoznanje. Takrat so drobne roke zakrtilile po zraku, šibko telo je omahnilo nazaj. Pojavil se je pred njim izbičani obraz s strjeno krvjo, ponižani človek, ki mu je usojeno gaziti blato, vstal je pred njim ves narod, ki je že od prvih početkov na kolenih in prosi od sveta milosti. V teh mrzličnih vizijah je spoznal nizko ceno svojega življenja, in življenja sploh. Takrat se je opotekel in malo je manjkalo, da ni pal. Govoril je o smrti, belem odrešenju in umiranju duš. Za vsem tem pa je videl Kras, tisto grenko puščobo in sredi nje edino bitje, edino besedo: mati, k kateri bi se zatekel v svoji razbitosti. Klasično umirejna forma se je izprevrгла v disharmoničen krik, iz katerega so zvene le v svetopisemski dikciji bezručevske besede. — To je bilo drugo obdobje njegovega življenja, globoko pogreznjenega v temo cukrarniških labirintov...

Preko peripetije je prišla duša do očiščenja. Srečal je vrstnike, znanca iz mladih dni. Vsi so imeli glave globoko nagnjene naprej. Pa je završalo kakor pomlad po bregovih. V šibko drevo so se pognali ognjeni sokovi, korenine so posegle v sredo zemlje. Stisnil je pest in stopil na krilo mladine, ki je hotela s svetlimi plamenicami v novo življenje. Izdelal je načrt za naloge, ki so se mu odstirale v vedno večjih obsegih. Z novimi gesli, katerih prva sta mu bila popolna svoboda in poštenost, je šel preko pesimizma v borbo za novega človeka. Delo in delo je bil poziv, ki mu je narekoval čine, o katerih se bo morala pozitivno izražati naša kulturna zgodovina. — Včasih pa je zahtelo srce v boju s trdimi živlenskimi prilikami, a se je hrbtenica takoj usločila. — Za primer naj navedem neko njegovo neodposlano pismo iz zapuščine, pisano neki znanki:

»Tako žalosten sem, da bi želel čuti v bližini tvoj smeh, Tebe, in ne vem kaj še vse bi si želel ta trenutek. Joj kako strašna so povračila žalostnih ur, strašna njih razodetja. V takih trenutkih spozna človek, da je nekaj nad njim, klone, obnemore. Zakaj se ne ubije tak človek tisti trenutek, zakaj se ne ubije? Zato ker je zanič. Slabič! Ne misli, da igram komedijo, pišem zares. Zakaj se ne konča tak človek tisti trenutek, ko je videl vso ničevost svojega življenja in življenja sploh: vso brezpomembnost, vse, ki ni, in vendar je. — Zato, ker mu sveti žalostna lučka poslanstva na pot. Misli si: to in to bom naredil in to moram. Moram. To je strašna beseda, bori se z drugo, ki se ji pravi brezpomembnost.

Čas največjih tragedij nas je rodil in mi smo tako slabi. Zanič z eno besedo. Jaz čakam le enega: da pride čas, ko dovršim vsaj del svojega dela in grem potem počivat na oni kraj... Meni je strašno živeti.

Besedam ni treba razlage. — Imperativ: delaj! pod pepelom pa iskre težke žalosti ob pogledu na svet, to je njegova tretja in obenem zadnja razvojna faza. V tem času je njegova pesem krepka ekspresija z enostavno, očiščeno in zgoščeno besedo. Tukaj, kjer pravzaprav

začenja prava umetnost pa konča njegovo življenje. Sam ni vedel, kako in kdaj je začelo pešati njegovo telo, ki radi pomanjkanja vitalnih pogojev ni preneslo velikih duševnih naporov. Z majskim večernim solncem nad Tomajem je tiho zatonilo njegovo življenje.

Ne le Kosovelovo, zatonilo nam je nešteto takih mladih življenj. In če pogleda človek to strašno umiranje, tedaj se zdrzne in zastrmi v sivo praznoto, iz katere mu zeva nasproti tisto vprašanje, ki se je Cankarju v mukah izvilo v »Podobah iz sanj«.

»Čemu? Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa nà jo, vzemi si jo, iztoči si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje do kaplje; samo povej — čemu?«

Vinko Košak:

Jugoslovansko-bolgarsko zedinjenje.

Na našem političnem horizontu se je spet pojavilo vprašanje zedinjenja vseh Južnih Slovanov v eno državo. To vprašanje pa ni samo kulturno velikega pomena, temveč po vsem svojem bistvu še bolj političnega. In ker je velika verjetnost, kakor seveda tudi nujnost, da se to zedinjenje izvrši, je potrebno, da tudi mi Slovenci pove-
mo svoje mnenje, fiksiramo naše razmerje do vprašanja, ki bo enkrat v vsej svoji veličini zarezal v naše narodno življenje. Opazili pa smo lahko ob priliki dr. Kostovovega predavanja v Unionu, kakor tudi iz vsebine časniških poročil po tem predavanju, da znamo samo manifestirati, vse drugo pa prepuščamo drugim. In tako se nam lahko spet zgodi, da v času, ko se bo to zedinjenje izvršilo, spet ne bomo pripravljeni, kakor nismo bili ob »pomladi avstrijskih narodov« 1848. leta, v začetku svetovne vojne 1914. leta, kakor tudi ne ob prevratu 1918. leta.

* * *

Že več kot pol stoletja se borimo za Zedinjeno Slovenijo in še danes je nismo dosegli. V času, ko si je toliko drugih narodov znalo priboriti svojo politično samostojnost ali vsaj minimum: kulturno avtonomijo, smo bili mi razkosani med tri države. Ko občutimo danes posledice tega dejstva na lastni koži zavračamo krivdo na vse druge, samo vase ne gremo, kar bi bilo najbolj potrebno, da ugotovimo najprej lastno krivdo, ki je brez dvoma največja in iz katere izvirajo vse te danes za nas tako usodepolne posledice.

Mi smo se že od nekdanj izmed vseh Slovanov najbolj ogrevali za slovanstvo. Kaj pa smo si predstavljali pod tem slovanstvom pa še danes ne vemo. Kar na slepo smo zaupali raznim slovanskim narodom, da nas »osvobode« (kaj se pravi osvoboditi koga?!), udeleževali smo se vseh vseslovanskih shodov in banketov, z navdušenimi napitnicami slavili neko megleno slovanstvo in se kar prekihitevali z izjavami o našem zlitju z raznimi slovanskimi narodi. Na nas same kot narod nismo pri tem nikdar pomislili. In zato je šlo življenje večine slovenskega naroda preko tega in zato je nastal velik, danes že skoraj nepremostljiv prepad med našim ljudstvom in našo inteligenco.

In prav taki smo bili, ko se je pojavilo vprašanje zedinjenja Slovencev, Hrvatov in Srbov v skupno državo. Hiteli smo zatajevati našo narodnost, med tem ko so mislili Srbi na Veliko Srbijo in nas proglasili Hrvati za Planinske Hrvate. Danes pa se čudimo, da se nahajamo v tako obupnem položaju. Vprašajmo se, če je moglo biti po vsem tem drugače?!

* * *

Tudi mi smo mnenja, da se zedinjenje z Bolgari mora izvršiti. V tem se prav nič ne razlikujemo od one množice v Unionski dvorani, ki je za to zedinjenje tako navdušeno manifestirala. Vprašanje je samo: kako naj se to zedinjenje izvrši!

Tekom kratkih devetih let po prevratu smo uvideli, da je naša rešitev edino le v popolni politični samostojnosti, ker edino na tej podlagi se moremo razviti kot narod. Torej more biti edina oblika bodoče skupne države vseh Južnih Slovanov federacija, ker le v federaciji je zagotovljena popolna politična samostojnost posameznih narodov, ki je podlaga neoviranemu kulturnemu in gospodarsko-socialnemu napredku in razmahu.

Zato bo vse naše stremenje in delo — v tem vprašanju — usmerjeno v zedinjenje Slovencev, Hrvatov, Srbov, Bolgarov in Macedoncev v federativno državo Južnih Slovanov, v kateri bo prav tako svoboden in enakopraven slovenski kakor vsak drugi narod.

Morda se bo zdelo komu čudno, da imenujemo posebej tudi Macedonce. Prepričani smo, da preko Macedoncev ne sme iti naša pot, kajti danes, ko smo začeli polagati prve kamne k zgradbi enotne federativne države južno-slovanskih narodov, si moramo biti svesti, da imajo Macedonci prav toliko eksistenčne pravice, prav toliko pravice do svoje narodne samostojnosti, kakor mi ali Hrvati, Srbi, Bolgari, oziroma kak stotilijonski narod. In mislimo, da bi bila to tudi najboljša rešitev macedonskega vprašanja, ki že več kot četrto stoletje ogroža mir na Balkanu in tvori stalen kamen spodtike med srbskim in bolgarskim narodom. Kajti le z odstranitvijo vseh spornih vprašanj bomo mogli doseči življenja zmožno federacijo južnoslov. narodov, ki bodo dovolj trdna podlaga bodoči federaciji balkanskih narodov.

Ivo Grahor:

Zbližanje z Bolgari.

Slovenci, mi — smo prvi. Spet je Ljubljana manifestirala za nekaj in grd je, kdor se vprašuje — kaj je bilo tisto, zakaj in čemu zdaj? Pri nas je ideja bratstva z Bolgari že stara in dr. Kostov je le oživil to idejo z veliko akcijo.

Toda v naši nevarni dobi, sredi bojnega razpoloženja balkanskih sosedov, moramo paziti na vsak naš korak in na vsak šum za obzorji. Potem — se navdušujemo.

V Bolgariji divja teror Ljapčeve vlade, država je dekla angleškega, laškega in nemškega imperijalizma, zato tudi sovražnica Jugo-

slavije. Bolgarski narod je strt, potreben miru in pomoči. Naš pozdrav bi mu moral biti pomoč in vzpodbuda. Zato je razumljiv vsak pokret bolgarskih emigrantov. Naivna pa bi bila misel, da moremo zblížati Južne Slované, dokler niso pri vseh doseženi predpogoji, dokler ljudstvo ne more svobodno delati za svoj obstanek in ideal. Tega spoznanja dr. Kostov ni prinesel na svojo turnejo in uspeh njegovega predavanja bo radi tega škodoval resnemu in napornemu delovanju za resnično zblížanje.

Prirodna sorodnost Južnih Slovanov je temelj bodoče politične skupnosti. Dr. Kostov je omenjal zgodovinske dokaze, da zblíževalni pokret ni le najdba politikov. Zgodovina je polna dokazov, kajti narodna skupnost temelji na prirodni skupnosti vseh ljudi. Dejstvo, da narodna sorodnost ni našla konkretne oblike, nam le dokazuje, kako veliko je nasprotje med življenjem v kapitalistični dobi in človekom, oziroma narodom v našem primeru. Sedanji položaj označujejo posebno ostra nasprotja, ki jih je rodil kapitalizem. Dokler ne premagamo teh nasprotij, so dvomljivi tudi vsi uspehi našega dela.

20. stoletje je dalo vsem malim in zatiranim narodom velik nauk. Na Balkanu so se spopadli vsi evropski imperializmi. Bolgarski narod je krvavel za Nemčijo, Srbi za antanto. Razmerje sil se je po vojni spremenilo, a v bistvu je ostalo isto. Na ukaz iz Londona oziroma Rima ali pa iz Pariza bo vulkan zopet bruhal. Tu so napete vse niti bodočih evropskih vojn, ki se jim lahko izognemo le z največjo previdnostjo. Ko je prišel dr. Kostov iz Pariza, je grozila Italija — ne le Jugoslaviji — grozila je Franciji. In Bolgarija ni več na strani Francije, bolgarski emigranti - agrarci so edini zagovorniki francoske orientacije, ki pa nimajo doma nobene moči. V tem trenutku je nastal francoski načrt, ki ga je podal v svojem predavanju deloma dr. Kostov.

Bilo bi pa popolnoma napak, delati zblížanje po imperialističnih načrtih, ki so vedno priprava vojn. Ne zblíževalne akcije za vojno, akcij proti vojni je treba na Balkanu.

Zato moramo v tem trenutku opozoriti na našo novejšo zgodovino. Meščanstvo in kobrška dinastija sta bila zapletla bolgarski narod v svetovno vojno in bratsko klanje. Poraz je vrgel dinastijo, razbil gnilo buržuazijo in omogočil ustanovitev kmečke republike. Predsednik Stambolijski je ponudil Srbom prijateljsko zvezo, ki bi pomenila zvezo vseh Južnih Slovanov. Srbska buržuazija je odbila njegovo ponudbo, kajti položaj v Srbiji je bil zelo različen od onega v Bolgariji. Srbska buržuazija je bila zmagovita, ljudstvo uničeno in zastrupljeno deloma s sovraštvom do Bolgarov. Vojna in beda sta kmeta zrevolucionirali in nevarna beseda o kmečki državi bi kmalu prodrla iz Bolgarije v Srbijo. Te nevarnosti se je srbska buržuazija ustrašila in se oddahnila šele po padcu Stambolijskega, ko je zavladal v Bolgariji z angleškim denarjem militaristični režim, ki vlada še danes. Imperializem je zopet ločil dva naroda.

Ali moremo preko teh dejstev?

Ali moremo preko dejstva, da veliki imperialisti prodajajo Makedonijo hkrati imperialistični Bolgariji in Jugoslaviji?

Ta dejstva dokazujejo, da se načrti vseh imperializmov na Bal-

kanu strinjajo v zatiranju balkanskih narodov. Buržuazija, ki je nositeljica imperializma, seje med narode umetno sovraštvo, pod njenim vodstvom ni mogoča rešitev balkanskega problema. A ves Balkan je problem vseh balkanskih narodov, kakor so bile skupne tudi njihove osvobodilne vojne in jim je enako krivična sedanja usoda. Ta zavest je v kmečkih in delavskih množicah utrdila idejo balkanske federacije, za to idejo se borijo narodi, od katerih je buržuazija odpadla in jim ovira svoboden napredek. Ta boj združuje Slovence z Bolgari bolj kot bi nas mogel družiti pokret od zgoraj navzdol ali pa kaka zunanja injekcija.

Zato nam bo več koristilo spoznanje, da moramo iskati in najti vezi s srbskim in bolgarskim narodom, kakor pa naivno meščansko navdušenje, ki kompromitira zdravo idejo zблиžanja Slovanov na Balkanu. Zbližanje južnih slovanskih narodov mora biti in bo prva stopnja k balkanski federaciji. Pot slovenske mladine se mora razlikovati od poti lahkovernega Pavlihe. Pokazati moramo, da navduševanje in vsa naša krepost, sicer nas lahko res »zbliža« propad Evrope z junaki svetovnih vojn.

Ludvik Mrzel:

Nacionalni problem.

Najprej so demokracije in pacifizmi sveta — po taki demokraciji vlada gornjih deset tisočev 40 milijonskega angleškega naroda nad 400 milijoni ljudi po kolonijah; po takem pacifizmu so finančnikom wilsonske Amerike dobički tekom vojne poskočili za več kot 120% — najprej so štiri leta na frontah in v civilu gazili, posiljevali in ubijali belega, črnega in vseh polti človeka. Potem so narodi vstali iz blata in krvi in ob božajočih simfonijah istih demokracij in pacifizmov, z noro hvaležnostjo do svojih odrešenikov kakor otroci, s krčevitostjo kakor ljudje, ki tonejo med življenjem in smrtjo, hlastnili po proglašanih socialnih, nacionalnih in političnih svoboščinah. Potem je poteklo nekaj več mesecev, kakor je vojna trajala let, in svoboščine so se razpuhtele kakor fantomi; narodi so se pogreznili v blato in kri, nad krstami bedi do zob oboroženi angel miru — Društvo narodov. Zdaj se gugajo krste na Balkanu, po Evropi, po vseh kontinentih, narodi, živi pokopani, bijo ob pokrove: to je borba sveta za suverenost narodov, za suverenost človeka.

Za suverenost človeka. Povsod je eno samo posilstvo nad človekom. Nad Balkanom, od pamtiveka razrvanim po antagonizmih klik, ki tekmujejo za hegemonijo nad narodi in razredi, nad barbariskim, po bolestnih izrodkih evropske civilizacije inficiranim Balkanom so žandarji s kopiti pušk in z biči iz vrvi in iz gumija. Nad kulturno, demokratično Evropo so žandarji duha in žandarji s kopiti pušk. Povsod je eno samo posilstvo nad naravno čistostjo mladih generacij in človeka, ki dela.

Zmagoviti roparji Evrope in Amerike so dali od Balkana do

Baltskega morja zarezati brazdo in so iz malhe, polne bogatega plena, usuli vanjo prgišče zrnja. Nacionalne države. Iz tega semena naj bi zrastel živ zid, ki bi jih varoval pred socialno in nacionalno prebujajočim se Vzhodom. V ta zid so kakor mrtve, brezimne opeke vzdani mali narodi in drobci narodov, vse od Makedoncev na jugu pa do Litvancev v severni Poljski. Balkan, ki je spričo svoje pestrosti nacionalnega zatiranja bil pred vojno evropski rezervoar vojnih konfliktov, se je tako razširil tja gori do Baltika.

Takšna opeka, na kose razbita, smo Slovenci; narod, ki med tri države raztrgan brez krika tone v tri narode, brez odpora in brez krika na pomoč. Tudi v kraljevini SHS: slovenske kmetije plačujejo $\frac{1}{6}$ državnega davka in gredo na boben, slovenski delavci gredo v emigracijo kakor še nikoli, slovenski jezik je dialekt. Ta poraz se je v nekaterih zlomljenih mozgih preblédel v zmagoslavje in v hiši, v kateri nekdo umira nasilne smrti, pojo triumfatorji: Mi smo likvidirali nacionalni problem, mi gradimo! Drugi so v brezupnem defetizmu povešenih glav počenili v kot, kjer jim zavest božansko nezbežne tragične krivde na tihem pije kri: Premajčkani smo, pre-slabi smo, pasivna dežela smo — do smrti žalostni in žalosti vredni tragedi, ki so si v dušo zabodli strupen trn, naivno, mikromano zablodo, da smo Slovenci pasivna dežela, ki jo, siroto, od časa do časa kak dober tujec vzame pod streho; (kakor da bi bile države kaki sentimentalni dobrodelni zavodi in ne pridobivanju gospodarskega haska namenjene organizacije). Tretji pa — to so junaki našega časa — so prisluhnilni težnjam širokih množic slovenskega naroda in so si iz njih prikrojili prijetno napitnico: Avtonomija. Slovenska avtonomija — kompromis: zgornjim tisočem vladajočega srbskega naroda, kar jim premočnim gre, predvsem pomoč, da vzdržijo hegemonijo nad drugimi narodi v državi (slovenska politika je doslej dosledno in z uspehom uveljavila samo ta del svojega programa); vladajočemu razredu na Slovenskem, kar je njegovega; ljudem pa, slovenskim ljudem?! — Tak je ob koncu poslednjega bednega desetletja približen profil naše borbe za nacionalno osvobodjenje.

Nacionalni problem ni samo problem naroda kot homogene enote; to je problem o notranji razporeditvi gospodarskih in kulturnih sil naroda, o medsebojnem odnosu razredov. Iz zgodovine vemo: kadar množice kakega naroda tako ogrožajo privilegije svojega vladajočega razreda, da jih ta sam ne more uspešno braniti, tedaj pokliče tuj narod na pomoč in se mu raje nacionalno podvrže, nego da bi popustil od svojih gospodarskih predprav. Ob koncu starega veka se ponosni rimski latifundisti niso pomišljali, iz strahu pred sužnji in najemniki povabiti vojske barbarskih Germanov, da se polastijo države in jim rešijo latifundije. Tako so povojni prevratni dnevi slovenske vodilne kroge nagnali pred alternativo: ali dati socialne koncesije zrevoltiranim delovnim množicam ali pa poiskati zaščitnika in žrtvovati nacionalno samostojnost. In se je zgodilo. — Dalje se da iz zgodovine razbrati zakon: gornji razredi vladanih narodov se akomo-

dirajo in čez čas tudi asimilirajo vladajočemu in težišče nacionalne zavesti se pomakne navzdol, med suženjske, kmečke, delavske plasti. Tudi ta zakon je izpričan pri nas; ne samo po znatnem številu anacionalnega meščanstva, malomeščanstva, birokratične inteligence, temveč zlasti še po kompromisni avtonomistični politiki slovenskega meščanstva, ki stremi za kramarskim sožitjem, za akomodacijo. To ni prazen očitek; celo aristokracija trdoživega židovskega naroda se je koncem starega veka pod Rimljani romanizirala.

Tako je borba za naše nacionalno osvobojenje borba slovenskega malega človeka. To je borba za zemljo, za kruh. Za suverenost slovenskega naroda, t. j. za neprikrajšano pravico, da slovenski narod o svoji usodi odloča sam, da ne odloča zanj kak jerob z demokratičnega Zapada ali kak starejši brat; za neprikrajšano pravico, da se v bratski zvezi druži z drugimi narodi; predvsem z zapostavljenimi narodi te kraljevine, od katerih ga je doslej kurz slovenske oficialne politike izoliral, in s svobodnim srbskim narodom — narod, ki tlači, je tlaččen sam; z vsemi narodi sveta. To je borba za nedotakljivo, sakrosanktno suverenost človeka; za novega, suverenega človeka, ki nikomur ni hlapec, ki nikogar ne mrzi, ki dela. To je borba za novo družbo, katere klice dremljejo v mozgih in v rokah delavcev in kmetov.

Iz slovenske mladine mora rasti človek, ki pojde mednje in bo pomagal ta boj izbojevati.

Vladimir Premru:

Slovenstvo in naši kulturni delavci.

II.

Nerazumevanje časa in velika zakrknjenost napram vsemu, kar je mlado in novo, ustvarja pri nas vedno obupnejše razmere, tako, da lahko rečemo, da so vseh teh poveljnih blodenj krive le naše resmalomeščanske razmere in njih pojmovanje s strani naše inteligence. Ti ne jemljejo resno našega slovenskega narodnega problema, ker ga smatrajo le za nekaj neresničnega, za sanje slovenskih fanatikov. Pri tem pa, če se naša inteligenca izogiba perečih narodnih vprašanj in se postavlja na nesmiselno narodno parolo jugoslovenstva, ne pride v poštev toliko nasprotstvo, kot pa gotova vrsta ugodnosti in brezbržnosti. Saj ta inteligenca niti ne pojmuje slovenskih narodnih problemov in njih velike naravne nujnosti, sploh vsega tega ne jemlje resno ter se obrača po potrebi in trenutnem političnem položaju. Tu pa se konča vsako dosledno in resno delo!

Imamo pa tudi med slovenskimi kulturnimi delavci tipe pravih jugoslovenskih šovinistov, ki niso še nikdar začutili naravne nujnosti obstoja slovenstva. Take vrste kulturni delavci so le cokolja za razvoj slovenske kulture in je nerazumljivo, čemu še sploh pišejo slovensko v svoji gostobesedni jugoslovenski orijentaciji. Saj je razumljivo, da so

v vojnih letih zapadli gotovi ljudje nekemu nejasnemu, umetno stvorjenemu idealu jugoslovenstva, ki jim je bil v tistih težkih časih tolažba v trpljenju, da pa danes po mnogih letih izkušenj ne izpregledajo, je nerazumljivo. Saj ni slovenstvo pojem od včeraj, pojem, ki se je porodil v razgretih glavah mladine, marveč je to nujnost, ki se mora poroditi v slehernem narodu, ko se bori za svoj lasten obstanek — kaj šele pri narodu, ki stoji kulturno na dovolj visoki stopnji. Ali je res križev pot slovenske kulture brezpomemben, ki naj ga žrtvujemo nekemu neresničnemu jugoslovenstvu in se odrečemo za vselej lastne narodne samobitnosti, za katero se mora boriti vsak pošten Slovenec odkrito in brez strahu! — Ne gre pa pri vsem tem za to, da poudarimo, kakor je često Slovenstvo napram državotvornemu jugoslovenstvu, marveč za to, da se vprašanje razčisti še točneje. Če ima življenje kak etičen zakon, je ta pač — razvoj vseh sil vsakega posameznika. Pač pa je treba poudariti, da si stojita tu nasproti dva principa: bistvo nujnosti razvoja in številčna moč. Prvi priznava možnost enakovrednega razvoja in pravico do življenja tudi po številu najmanjšim narodom, ker vidi razvoj v kulturnem življenju posameznika in naroda. Drugi pa zahteva, da izginejo mali narodi v velikih, ker priznava pravico do življenja le velikim masam, katere edine so zmožne biti podlaga civilizaciji. Kultura sama na sebi pa pomenja razvoj in napredek človeštva, dočim pomenja civilizacija sama na sebi le mašilo za pomanjkanje kulture, degeneracijo.

Za primer, kako lahko izgubi kulturni delavec v sebi čut slovenstva, hočem navesti dva primera.

Alojzij Gradnik je izdal l. 1927 svojo zbirko »De profundis«, kjer se je v VII. poglavju str. 71—80 osredotočil na misel jugoslovenstva. Gradnik je postal v teh pesmih pridigar in goreč zagovornik jugoslovenskega šovinizma. Vrhovi, s katerih nam je zreti v bodočnost, so priznanje srbske zgodovine za našo zgodovino, srbskega jezika za materni jezik. Potrkavati si moramo udano na prsi in priznati vso našo kulturno zgodovino za strup tujinstva in za grehe nesvobodnih dni (»Ujedinjenje« str. 72). Oznanjati moramo smrt lastnega življenja in goniti neokusno storijo o razkrinkanih Habsburžanih (»Habsburg« str. 78). Proglasiti moramo slovenstvo za doktrinarstvo, zgrajeno na trhlih argumentih (»Mrtvi zidarji« str. 74, »Nekaterim« str. 80).

S to zbirko je Gradnik zašel z one poti, ki bi po njej moral hoditi umetnik. Svojo veliko modrost o narodu je posnel iz »Jutra« in jo oblekel v formo soneta, ki je pa pri njem že res dolgočasna. A ni moja naloga zasledovati še nadalje njegovo delo.

Prelom svetov, ki se je pripravljaj in oznanjal svoj prihod vsa zadnja desetletja prejšnjega in vsa leta našega stoletja do svetovne vojne, ki je pretresel življenje človeka do njegovih zadnjih skrivnosti in globin, da iz kaosa ustvari novega, močnega in svobodnega človeka; nebrzdana, neukročena elementarna sila ideje, ki je rodila potres, čigar veliki sunki so segali do zadnjih kotov zemlje; klic naših dni slehernemu najmanjšemu človeku in rodu — pa je rodil pri nas poslednje delo Vladimirja Levstika »Pravico kladiva«.

Ogromne dimenzije človeškega življenja, problemi, ki so pretresali človeški rod vsa dolga tisočletja — je naš veliki umetnik in filozof Vl. Levstik zajel v storiiji: »Povest o pridnem Janezku in hudobnem Mihcu ali povest o junaškem liberalizmu in o gnilem klerikalizmu.« Izveličavne in odrešilne besede našemu rodu so bile izrečene v »Jutru«, up in ideja, visoka misel v »Preporodu«, ki naj predstavlja mladino... Smrt, poguba in gniloba sta osredotočeni v »Slovencu« in »Bogoljubu«, v vsem, kar je klerikalnega. Oba pola sta torej politični stranki. Čudno je le dejstvo, da pisatelj, ki se smatra za kulturnega delavca, vidi vse probleme življenja posameznika in naroda osredotočene v političnih strankah. Sicer bi človek dalje lahko stavil vprašanja! Kaj pomenja liberalizem danes; kaj je naloga kulturnega delavca, če ne hoditi pred svojo dobo kot zrcalo resnice in ji nosi plamenice na poti v bodočnost. In kaj pomenjata končno »Jutro« in »Preporod« v slovenski kulturni zgodovini. Kdaj sta ta dva lista dvignila svoje prapore in prinesla v naše življenje novih sokov. Ali nista vendar le medla kopija misli tiste dobe pred petdesetimi leti? —

Vl. Levstik pa piše na str. 12—13:

»...vse to in še marsikaj je bilo skrivnostno namignjeno v besedah govornikov, izraženo v vihranju praporov in v zvokih godbe, tajno zapopadeno v žarki barvi sokolskih srajc in v prožnih okretih silnih mladih teles pri telovadbi... Nekaj časa so snovali načrt, kako ustanoviti tudi v Ravnah sokolsko društvo... Nato so utihnili in so mislili le še na tisto... Trombe so pele na boj, belci so prhali, vihrali so rdeči plašči vitezov, v vetru so trepetala sokolja peresa čelad; bliskale so se dvignjene sablje, svetla kopja so se pobešala sovražniku nasproti...«

Če piše takšne stavke žurnalistični poročevalec sokolskega društva ob priliki javne telovadbe, kdo bi mu zameril emerikavo modrost! — ali če pretakajo pisateljice, ki hodijo po stopinjah Ehstruttove, solze po rekvizitih iz časov vitežkih čelad in oklepov, jim človek tega tudi ne zameri, saj jih ne jemlje resno. — Če pa napiše človek, ki se smatra za umetnika, celo knjigo v takšnem žanru, ima vsak pošten človek utis, da čuje pogrebne zvonove njegovemu pisateljivanju.

Kdor vidi dalje ves problem kulturnega življenja našega naroda, vtelešen v nemškutarstvu na eni in jugoslovenskem šovinizmu na drugi strani in je Slovenec in ne član edinega državotvornega srbskega naroda, mu je treba staviti vprašanje: Čemu ne piše »jugoslovensko«, pravilneje srbsko. Solze potočene ne bodo povzročile nove poplave v Žireh... za izgubo take vrste, ker kar dela Vl. Levstek, je zavajanje nevedne mase, je zagrinjanje dejstev kakršna so sama na sebi.

Mlada slovenska generacija vidi svoje vzore v temeljih našega kulturnega življenja v Trubarju, Prešernu, Franu Levstiku, Ivanu Cankarju..., a Gradnik in Vl. Levstik pa sta ji lahko le glasen in jasen vzgled, kako naj kulturni delavec ne dela, da ni nepotrebna zavora v kulturnem razvoju slovenskega naroda.

Bratko Kreft:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

Iz njegovega repertoarja, kolikor sem ga imel priliko videti, izberem tri predstave, ki se mi zde zanj najbolj značilne, Lecoquova opereta: *Sestri* z naslovom *Girofle-Girofla* — dramatizacija Chesteronovega romana *Četrtek* in *Oskarja Wilde-a Salomo*.

Lecoquova opereta je še precej starega kova in ni več navadno v repertoarju. Tairof jo je uporabil za svoj sistem in tudi pri njenem muzikalicnem delu okrnil, ker se ni mogel sprijazniti z uprizoritvijo. Ker zastopa tezo, da je vse podložno igralčevi umetnosti, tudi literatura, muzika, zato se ni obotavljal kak fortissimo spremeniti v piano. Ako se godba ni mogla sprijazniti z govorom, s čustvom igralčevega petja, se je morala ukloniti.

Vsebina nakratko je sledeča: Oče Bolero in mati Avrora imata hčerki dvojčki *Girofle-Girofla*. Popolnoma sta si enaki, ločijo ju samo po lasnih trakovih. Ena ima rdečega, druga modrega. *Girofle* je obljubljena lepemu kavalirju *Marasquinu*. *Girofla* mogočnemu vojščaku *Mursuku*. Med poroko *Girofle* ukradejo morskí roparji *Girofla*. *Pride Mursuk*, mati in oče sta v strahu pred njim: bojita se izgube bogatega ženina, bojita se tudi njegovega meča. Poslali so sta k admiralu, ki naj ugrabljeno poročeni *Girofla* modri trak iz las in nihče več ne ve, ali je *Girofle* — ali *Girofla*. *Avrora* jo pelje k *Murzuku* kot *Girofla*, *Marasquin* žaluje. Zapletljaji se pomnože. Razreši jih admiral, ki pripelje rešeno *Girofla*. Ljubeči so se znašli in operete je kakor vedno konec.

Kako je Tairov to uprizoril. Predstavlajte si prazen oder brez kulis. Ozadje izpolnite z veliko čez cel oder segajočo, zgoraj zaokroženo steno z dvema odprtinama kot vrata. K vhodom so pritaknjene belo, modro barvane in črno obrobljene stopnice. Stena sama je barvana svetlo modro. Godba igra, ob bobnenju priteče na oder mešani zbor — služabniki in služabnice. Takoj opazite eno zahtevo Tairova uresničeno. Moški in ženske imajo krasno oblikovana telesa, kar so vsi dosegli s telovadbo, plesnimi vajami itd. Plešejo, pojejo in reči moram, da še v nastopu nisem videl nikjer tako harmoničnega zbora kakor je bil ta. Roke so bile kakor ena sama, isto mogoče, skratka — bili so vsi kakor eden. Petje je podano ne zaradi petja — zaradi igre. Zato je mimično. Kostumi so pestrobarvni, fantastični, šaljivi. Oče Bolero, ki je vse drugo kakor gospodar v hiši, nosi čudno širok naprsnik. V trenutkih hude jeze svoje boljše polovice se sključi in kakor lisica skrrije svojo glavo v naprsnik. Huda gospa *Avrora*, ki je sicer prav prijetna in dostojna žena, ima tudi kostum-krilo široko našopirjeno. Kadar se razkorači, pokaže svojo mogočnost, vidimo, da njeno široko in v mirnem položaju čisto dostojno krilo, ni krilo, ampak hlače. Tako še kostum pomaga — seve šaljivo —. Ne pozabimo, da imamo opraviti z opereto. Vse se giblje v taktu godbe. Lepi ženin je kakor *Harlekin* v baletu. Svoje ljubezenske izlive spremlja z ekspresionističnimi gibi telesa. Ko pridobi *Girofle* za prvi poljub, jo zasnubi za drugega in ker ji poljubi agajajo se vrše naslednji v taktu sopihajoče lokomotive. Tako izvežbana tehnika mišic okoli usten. To pa še ni vse. Predno nastopijo morskí roparji, je oder prazen, samo godba igra. Naenkrat se odpre zgoraj proti vrhu stene majhno prej nevidno okence, skozi katero pokuka pirat. Za trenotek. V naslednjem se odpre na drugi strani. Isto. Nato se odpre ves gornji del in zagledamo zbor piratov. Krmar je prinesel seboj kolo, sede sredi odprtine in ga suče, da s tem označi svoj posel in ladjo. Ko bi naj bili pri obrežju, preneha. Pirati splezajo iz visoke odprtine na tla. Dva sučeta kolesa, vsi pojo pesem: »Mi divjimo pirati...« Vse se giblje v taktu godbe. Prizor je bil res dinamičen. Maske so groteskne, grozo vzbujajoče — popolnoma fantastične s kostumi vred. Najlepši prizor predstave pa je pesem ženinovih drugov z nevesto v mesečini.

Strahopetni Bolero je večkrat tako strahopeten, da se mu jeziijo, holje bi rekel, plešejo lasje. Tako stopa pri Tairovu najmanjša stvar v akcijo. Vse je fantastično, *Murzuk* nosi leseno zlatobarvano damaščanko, admiral nastopi z enocevnim daljnogledom v očesu, ki je nataknjen kakor monokel. In tako dalje. Vse polno pestrosti je pri Tairovovi uprizoritvi, ki je vestna in nadvse zanimiva.

Kot drugo navajam Wildejevo Salomo. To je drama in v nasprotju z opereto kaže svoje zanimivosti. Vsakdo pozna motiv vsaj biblijske Salome, zato lukaj vsebine ne bom razlagal.

Godba igra nežno simfonijo. Ko se rdeči zastor odstre, zagledamo bujno sliko kakor v kakem grškem templju. Straža, mladi Asirec, sluga, vse je zamaknjeno v desni zadnji kot, odkoder prihaja svetloba v temno stopnjišče. Vse je zamrknjeno v to svetlobo v Salomo, ki v nevidni dvorani gostuje s satrapovimi gosti. Na odru tvori središče mladi v Salomo zaljubljeni Asirec — ob zvokih godbe se zvija v hrepenelih gibih lepo njegovo telo. Roke so hrepenče roke, glava se v trpljenju hrepenenja večkrat nagne kakor Kristu na križu...

Ko nastopi ves zbor s satrapom in njeno materjo, se preliva počasi liričen prizor v dramatično-dinamičnega. Satrap je ves razgret. Hoče videti plesajočo Salomo, — ki se je zagledala v asketičnega Janeza Krstnika. Njegov glas prihaja iz podzemeljske tječe, prihaja kakor svareč zvok zvona, ki grozi, — monotono grozi, vedno v enem in istem glasu. Zakaj Janez Krstnik ima svojo vero, svoje življenje in njegova notranjost je harmonična celota. Ko zahteva glavo tega asketa, se satrap zmrāči. Stražarja ob vrati izpregovorita mračno — monotono —, težko zvočno svoje pripombe o mračnogledem satrapu. Ko se uda, ko ji obljubi Janezovo glavo, zaigra godba in Saloma zapleše.

Tradicionalno je Saloma v vseh dosedanjih uprizoritvah plesala ples, v katerem je igralka pokazala svoje baletne zmožnosti. Pri Tairovovi uprizoritvi ples Salome ni ples. Zakaj vse njeno čustvovanje, hrepenenje in prezir, je njen ples — to se pravi telesni izraz notranjosti. Zato Alice Koonen, predstaviteljica Salome, ni plesala, ampak je igrala. Njeno telo se je zvijalo v divjem sopenju hrepenče strasti, divjalo po odru sem in tje, se včasih pošastno prezirno zagnalo v zbor dvornikov, ki se je iz strahu pred satansko ženo umikal, svoj vrhunec pa doseglo, ko se je v nežnem zvijajočem se prigibu sklonila nad odprtino, ki je vodila v podzemeljsko ječo zaprtga Janeza Krstnika. Tako je dobil njen ples globoki smisel, tragiko perverznega bitja, skratka ples je bil odraz bedne Salome, ki živega Janeza ne more pridobiti zase, zato se hoče vsaj oškodovati z mrtvo glavo...

Dinamičnost igralčevega igranja še ni dovolj. Tudi kulise ne smejo biti samo kulise, ampak del igrajočega predmeta. Sicer je soigrala scenerija že pri zgoraj označenih igrah, vendar samo delno in še precej v ozkih mejah. Dinamičnost scenerije je pokazal Tairov v dramtizaciji Chestertonovega Četrta. (Delo imamo tudi mi v Zupančičevem prevodu.)

Dejanje se odigrava v velemestu. Kaj je velemesto? Konglomerat vseh močočih stvari, konglomerat drvenja in monumentalnosti. Avtomobili, motorji, električna, železni mostovi, križoči kolporterji, visoke stavbe z nešteto stopnicami, lifti, godba — skratka velemesto je kompleks vrvenja. Vrhutega je vsebina romana sama po sebi dinamična: anarhisti in detektivi eden drugega zasledujejo. Kraj dejanja je zelo različen.

Tairov ga je insceniral za vseh 27 slik tako: Na odru stoji železen skelet moderne stavbe. Pravim samo skelet, da vidite tudi v notranjost. Skelet ima dva kubistična stolpa. V njih vozi lift gor in dol. Prvo nadstropje je zvezano z mostom, ki se v trenutku, ko so ga prekoračili preganjanci in zbežali na nedostopna mesta, dvigne. Detektivi jih tako ne morejo doseči. Na sprednji levi strani v kotu zgoraj je platno, ki se med igro počasi odvija. V kratkih stavkih podaja vsebino kakor v filmu. Tako je Tairov zamenjal lektorja MHT. Ta način je zelo pripraven za gostovanje. Na Dunaju je bil n. pr. tekst v nemščini. Igranje samo, preganjanje, godba, jazz band, scenerija se primitivno menjava s tem, da se odpre kak kos železnega kolosa; kavarna se naznači z mizo, s stoli in solnčno zaveso.

Moram reči, da je zlasti v Četrtku Tairov spravil precej v sklad teorijo in prakso. Tudi v opereti Girofle-Girofla. Nekoliko slabše je bilo v gotovih prizorih pri Salomi, ki so bili tako v sceneriji kakor v podajanju preveč estetično prisiljeni in fantastično mrtvi. Radi zatiranja naturalizma na sceni je Tairov naravnost nepraktičen in nesodoben. Sluga, ki nosijo baklje — goreče baklje — brez ognja. Tako so držali v zrak mrtve lesene baklje, kar je vplivalo poleg divjega plesa Salome — naravnost porazno. Ni pa bil to edini primer.

Vsi ti vmesni izrastki skušajo Tairovo umetnost ubiti, ker jo dan za dan uvajajo v mrtvi esteticizem, v prazno teatralnost, ki po mojem izhaja iz teze

»theatre pour le theatre« in iz teze o mojstrskem igralcu, ki mu je drama samo slučajno ali praktično pomožno sredstvo za izražanje njegove, kakor trdi Tairov, popolnoma samobitne umetnosti. Pri njegovih predstavah se opazi forsiranje telesne tehnike, kar je kot reakcija proti naturalizmu popolnoma utemeljeno in dobrodošlo. Moti le vsled tega, ker Tairov poseduje za svojo sintetično umetnost še premalo posameznih sintetično zmožnih in sintetično talentiranih igralcev. Usodna zanj se mi zdi teza o literaturi, ki mu je samo slučajno sredstvo. Igralčeva umetnost bo samo takrat velika, mojstrska, kadar ne bo šla niti nad dramskim umotvorom niti v suženjski uslužnosti in marionetnem pomašanju za njim, ampak takrat, ko bo šla vzporedno z njim. Zakaj teater je kolektivna umetnost.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

Sokratov nauk.

Socialni princip sokratike.

Sokratova filozofija je nastajala v času, ko je bil atenski narod razcepljen na dve duhovni fronti, na fronto »modernih«, ki so hoteli takorekoč črez noč porušiti vse temelje dotedanjega socialnega starogrškega življenja, in pa na fronto takih patrijotov, ki so zahtevali povratek k stari zlati preteklosti. Prvi so si v soglasju z glavnim ciljem nadeli nalogo, da podajo kritiko starih tradicijskih nazorov, kakor so se javljali v dotedanjih kulturnih dobrinah vsega starogrškega življa; pri tem svojem poslu pa so kaj hitro prišli do spoznanja, da so vse te dobrine, pa naj se prikazujejo v jeziku, v pravu, v običajih itd. pravzaprav produkti človeške pameti in da zato zanje ne veljajo splošni zakoni takozvane prirode. Zakonitost vse človeške kulture da ni prirodno nujna, temveč človeško pogojena. Samo človek da odloča, kaj je prav in kaj ne, kako daleč sega moč države in kje ta moč neha, koga morala veže in koga ne. »Človek je merilo vseh reči.« Vse to se je najprej povdarjalo pač samo na socialnem, kulturno - teoretičnem polju. Toda enak duh se je pričel kmalu polasčati tudi — prirode same in v tem smislu zanikati strogo veljavnost sploh vsega duhovnega človeškega javljanja, na polju praktičnega udejstvovanja kakor tudi zgolj teoretičnega spoznavanja. In da bi se našlo vsaj eno merilo, ki naj bi tudi v tem taboru omogočalo neko delitev med pravim in nepravim udejstvovanjem kakor tudi med »spoznanjem« in »zmoto«, se je v tem krogu postavilo kot vrhovno načelo — načelo človeškega egoizma, iz katerega edinega da vse izvira in kateremu edinemu torej naj vse tudi služi; kot pravilno ravnanje človeka se je v tem smislu prikazalo samo ono in tako ravnanje, ki njemu koristi, kot nepravilno pa ono, ki njemu škoduje. In na teoretičnem polju je tako pravilnost mišljenja sovpadla s postulatoma, naj tudi to mišljenje podpira človeka v uspešnem boju za lastno korist. V socialnem pogledu je bilo tako postavljeno načelo splošnega boja vseh proti vsem, boja, pri katerem odloča in naj odloča samo moč tistega, ki se bori.

V striktnem nasprotju s to divjo »naprednostjo« tedanjih modernih pa so nasprotni duhovi videli edino rešitev naroda v povratku k

starim tradicijam, predvsem pa v povratku k naivnemu »verovanju«
 pradedov. Zato se je v tem taboru sovražilo vse, kar je imelo kakršn-
 koli stik s takozvano prosveto, čije zastopniki — bili so to prav gori
 omenjeni »moderni« — so se z vsemi mogočimi sredstvi zasmehovali
 in preganjali. Iz istega razloga so bili ti nasprotni pokretaši, demo-
 krati kakor tudi aristokrati, proti vsakemu širjenju takozvane ljudske
 naobrazbe, proti vsaki taki vzgoji ljudstva, ki naj bi gojila in pospe-
 ševala čut njegove samostojnosti, kaj še kritičnosti, pač pa so v
 tem večji in jačji meri napram istemu ljudstvu hvalisali običaje in
 vero njegovih prednikov, poveličevali zlato preteklost in z vzneše-
 nimi besedami slavili dela že davno izumrlih očetov. V nasprotju s
 skrajno naprednim duhom njihovih nasprotnikov so torej patrijoti te
 vrste bili enako skrajno konservativnega značaja. Kakor so prvi stre-
 meli po najradikalnejši eliminaciji sploh vse dotedanje preteklosti, pa
 so drugi zahtevali enako radikalno restavracijo iste preteklosti. Bila
 sta to dva diametralno nasprotna tabora, ki sta dušo narodovo natezo-
 vala kakor voz, ki ga vlečeta dve osebi z enakimi silami v nasprotni
 smeri in ki zato v najboljšem primeru ne prihaja ne naprej ne
 nazaj.

Sokrat pa je odločno zavrgel oboje stališče. Občutil je nemožnost,
 da se povrne to, kar je za vedno izginilo, obenem pa je bil prepričan,
 da je rešitev iz trenutnega pogubnega stanja možna samo preko raz-
 voja k nadaljnji, višji stopnji. Zato se je tudi sam namenoma postavil
 v vrsto omenjenih prevratnih modernih posvetašev. Če je bila izginila
 vera, je ostalo samo še znanje, ki bi po njegovem mnenju moglo
 rešiti človeško družbo. In Sokrat je imel do človeškega razuma toliko
 zaupanje, da je menil, da bo povsod tam, kjer gre za resnično spo-
 znanje, samoobsebi sledilo tudi — pravo ravnanje. Torej pa da je
 končna zmaga kreposti zavisna le od vprašanja, v koliki meri si je
 človek na jasnem glede temeljnih načel npravnega ravnanja, ki ga naj
 obenem vedejo do jasnega spoznavanja samega sebe. Tako je imel
 Sokrat z omenjenimi tedanjimi modernimi skupno potezo r a c i o n a l -
 i s t i č n e m e n t a l n o s t i : on kakor oni so si bili edini glede neobhodne
 potrebnosti ljudske prosvete in njenih blagoslovnih posledic. Toda na
 drugi strani je vladala med Sokratom in istimi modernimi tem večja
 v s e b i n s k a r a z d a l j a . Dočim so ti moderni uničili splošno veljav-
 nost vseh postulatov človeške npravnosti in na njih mesto postavili
 načelo najbrutalnejšega egoizma, pa je Sokrat odkril v večnih in ne-
 spremljivih p o j m i h , ki naj so podlaga našemu ravnanju, novi
 temelj človeške npravnosti, ki se mu je zdel trdnejši nego naivna
 vera pradedov, iz tega razloga trdnejši, ker je bil sam zasidran na
 luči — spoznanja. Tako pa vidimo, da je bil Sokrat resda na sredi
 med obema gori omenjenima nasprotnima taborama: z modernimi
 vred je zahteval nadaljnji razvoj ljudske duše, v nasprotju z njimi pa
 povdarjal splošno veljavnost temeljnih načel človeške morale, s kon-
 servativnimi patrijoti vred je bil prepričan o neobhodni potrebnosti
 povratka stare morale, v nasprotju z njimi pa te morale ni gradil na
 naivno — slepi avtoriteti, temveč na samostojnem, avtonomnem spo-
 znanju. In kolikor smemo trditi, da je bil Sokrat edini uspešni nada-

ljevateelj vse tedanje moderne, moremo in moramo reči, da je pomenjala njegova iz takih socialnih razmer nastala filozofija tretjo in končno fazo v nrvnostnem razvoju starogrške duše: vera, dvom, spoznanje so bile te tri faze, pri čemur je merila vera na izginulo preteklost, dvom na tedanjo moderno sedanost, spoznanje pa na ono bodočnost, ki si jo je obetal Sokrat od nadaljnega razvoja svojega naroda.

S tem, da je Sokrat vso človeško nrvnost oprl na logično utemeljene in splošno veljavne pojme, pa je premagal obenem tedanji moderni relativizem in skepticizem tudi na zgolj teoretičnem polju, na polju človeškega spoznavanja samega. Naivni človek motri reči tako, kakor se mu neposredno in čutno prikazujejo ter vidi že v tej čutni njihovi obliki hkrati njih stvarno bistvo. Če pa pride kedaj do kakih nasprotij med posameznimi takimi čutnimi stranmi neke reči, se daje tu prednost takim stranem, ki tudi sicer — to pa iz kakršnihkoli razlogov — najmočneje vplivajo na njegovo pozornost. Še vsa predhodna prirodna filozofija je bila filozofija tega tipa. Tudi tu pa se je ta dogmatizem vse predhodne filozofije hipoma zrušil pod pritiskom tedanje nasprotne moderne, ki je tudi tu, na zgolj teoretičnem polju, kaj lahko pokazala, kako nam naši čuti prikazujejo le d o z d e v n o naravo reči, ne pa njih pravega bista. Toda kakor poprej na polju človeške nrvnosti, tako je tudi tu ista moderna šla še dalje, t. j. povzpela se je do trditve, da poleg svojih čutov sploh nimamo nikakega drugačnega in posebnega spoznavnega vira in da se torej, ker nas naši čuti že načelno varajo, sploh ne moremo dokopati do nobene spoznanja v pravem pomenu besede. Kakor ni in ne more biti nobene splošno veljavne, objektivne človeške nrvnosti, tako tudi ni in ne more biti nobene splošne veljavne, objektivne človeške z n a n o s t i. In kakor gre nrvnosti samo ta pomen, da pospešuje človeški egoizem, tako gre znanosti še nižje mesto, namreč samo vloga več ali manj prikladnega sredstva v smeri te in tako d o l o č e n e nrvnosti. Sokrat pa se je zopet odločno postavil tudi proti temu e k s t r e m n e m u zavračanju starih idealov človeškega spoznavanja in odkril tudi tu zopet v istih splošno veljavnih in nespremenljivih naših pojmi h tak poseben vir našega spoznavanja, ki nima nič opravka z zgolj čutnim motrenjem sveta in ki nas k temu ne vara. Tako pa je bil Sokrat tudi v tem pogledu na sredi med obema tedanjima taboroma: z modernimi vred je odrekal golim čutom pravo spoznavno vrednost, v nasprotju z njimi pa postuliral posebne in prave spoznavne zmožnosti, s tedanjimi dobrimi patrijoti vred je slavil ideal objektivne resnice, v nasprotju z njimi pa tega ideala ni opiral na mamljive čute, temveč na pojmovno — kritičnost. Tako pa je tudi na tem polju pomenjal Sokrat tretjo in končno fazo v zgolj u m s k e m razvoju starogrške duše — unskemu dogmatizmu davne in nedavne preteklosti je sledil skepticizem tedanje moderne, temu skepticizmu pa Sokratov — kriticizem.

Kdor vse to pomisli, pa bo tako pač z menoj vred prepričan, da je imela vsa Sokratova filozofija, ki in kakor sem jo vsaj na splošno izkušal orisati v predhodnem odlomku, naravnost funkcijo eminent-

nega narodno-socialnega činitelja. Kajti po vsem rečenem je ona pomenjala končno fazo v vsem duhovnem razvoju starega Grka, v praktično-nravnem in teoretično-umskem. In če vzamemo Sokratovo filozofijo prav s te plati, moremo zdaj kaj dobro umeti, kako da je za Sokrata naravnost načelno sovpadlo dvoje tako nasprotnih činiteljev, kakor je praktično udejevanje na eni strani in zgolj teoretično mišljenje na drugi. Mi vsi smo pač že dolgo časa povsem drugačnega mnenja, in nas v tem potrjujejo najjasnejši psihološki fakti: ni res, da bi spoznanju, pa magari najjasnejšemu spoznanju vedno sledilo tudi pravilno, nravno ravnanje in obratno. Nasprotno nam vsakdanje in nevsakdanje skušnje dovolj jasno pričajo za dejstvo, kako se s poljubno »umsko« popolnostjo lahko in rada veže poljubna nravna nepopolnost in obratno. Toda Sokrat je bil v bistveno drugačnem položaju. Saj je videl, kako sta se bratsko vezala in podpirala oba toka, tedanji skepticizem v morali in vzporedni tedanji skepticizem v znanosti, tedanje načelno zavračanje splošne veljavnosti na praktičnem in teoretičnem polju. In obenem je videl, kako bi nasprotna smer v eni polovici mogla in morala roditi enako nasprotno smer v drugi polovici, kako bi z izkazom objektivnih temeljev človeške morale bili dani tudi objektivni temelji človeškega spoznanja samega in obratno. Vse to pa nas sili, da poizkusimo posebno interpretacijo omenjene glavne postavke vse Sokratove filozofije. Kakor moremo in moramo z današnjih vidikov reči, da v posameznih slučajih nikakor ne sovpada pravilno ravnanje s pravilnim spoznanjem, tako pa na drugi strani vendar še danes velja in bo vedno veljalo, da se vsako negativno razpoloženje napram — objektivnosti razlike med resnico in neresnico harmonično veže z enako negativnim razpoloženjem napram — objektivnosti razlike med dobrim in zlim ter obratno. Kakor gre sicer tam za resnico in neresnico, tu za dobro in zlo, pa gre vendar v obojem slučaju za objektivnost teh razlik, torej za činitelj, ki je in naj bo temeljni znak človeškega uma, seveda uma v najširšem pomenu besede, dejanski-praktičnega in logično-teoretičnega. Ta um nam hkrati priča za normativno enotnost človeške narave in z vidika tega uma je imel Sokrat povsem prav s svojo trditvijo, da se resnica brezpogojno veže z dobroto in obratno, da pomenja umska popolnost hkrati nravno dovršenost, nravna pa umsko. In če še pomislimo, da velja ta zanimiva in torej prav po Sokratu prvič izrecno formulirana reciprociteta med resničnim in dobrim ter neresničnim in zlim vsaj na točki celokupne duševne organizacije človeka in k temu one in take duševne organizacije, ki je v eminentni meri obenem socialno pomembna, moremo in moramo resda govoriti naravnost o fundamentalnem socialnem principu vse Sokratove miselnosti. Ta socialni princip bi zdaj sovpadel s tezo, da v duševno-organizatoričnem oziru resda ni razlikovati med mislijo in dejanjem, med teorijo in prakso, temveč da pogaja tu, na terenu celotnega duševnega organizma človeškega, prvi del drugega in obratno.

Samo z drugimi besedami bi mogel ta imanentni princip vsega Sokratovega prizadevanja izraziti tudi na primeru narodne edi-

nice, na kateri nahajamo še strani, ki bi jih zaman iskali na človeku-posamezniku. Tako si moremo misliti, da na točki človeka posameznika prečestokrat njegov teoretično umski razvoj nikakor ni vzporeden z njegovim praktično-nravnim razvojem. Povsem drugačna pa postaja ta situacija zopet na točki one človeške skupine, ki in kakor se javlja vprav v narodni socialni zajednici. Tu namreč zopet velja, da se teoretično umska stran harmonično veže s praktično nravno, da umsko dviganje, ozir. padanje celega naroda resda nekako sovпада z njegovim nravnim dviganjem, ozir. padanjem in obratno. No in Sokrat je imel pred očmi ves svoj narod in če je hotel n j e g a rešiti, je mogel to storiti le s pomočjo svoje teze, da ni razkola med mislijo in dejanjem, med glasom in sreem.

Podani temeljni socialni princip Sokratove filozofije ima celo širši pomen, kolikor nam namreč odkriva neko zanimivo in važno razmerje med človekom kot zgolj individualnim bitjem ter med sicer istim človekom, a zdaj kot članom pristojne socialne zajednice. Poprej omenjena normativna enotnost človeške nature se namreč, kakor nam kaže to gornji primer narodnega socialnega činitelja, tudi na zunaj prikazuje predvsem v okviru človeške družbe, ki je v nasprotju s človekom posameznikom taka, da enostavno ne more uspešno vztrajati, ako bi pri njej prihajala do veljave samo ta ali druga posamezna stran človeške kulturnosti, temveč za katero edino resda velja načelo naravnost recipročne enakovrednosti ter dejansko-praktične instovetnosti sploh vseh posameznih kulturnih stremljenj, pa naj se ta stremljenja na točki človeka posameznika zde še tako neprimerno različna. Vsaj glede tako globoke razlike, kakor je med dvojicama — resnica ter neresnica in dobro ter zlo smo mogli videti, da velja vsaj na točki družbe tudi zanjo Sokratovo načelo dejanske recipročnosti in da se ta recipročnost javlja celo na točki človeka p o s a m e z n i k a, vsaj kolikor gre za tako ali drugačno u s m e r j e n o s t celokupne duševne organizacije njegove, zdaj v smeri resnice ali neresnice, zdaj v smeri dobrega ali zlega. Komur je res do resnice s a m e, t. j. kdor hoče živeti z a resnico, ne pa le o d resnice, temu je po osnovnem njegovem razpoloženju enako tudi do d o b r e g a, tak človek hoče enako živeti z a npravne ideale človeštva in obratno. In znani primer nekdanjega nesrečnega Franca Bakona, ki sem ga nekoč v svoji etiki sam navedel kot primer za človeka, v katerem se družita umsko-teoretična dovršenost z nravno-praktično pomanjkljivostjo, ni noben ugovor proti gornji moji trditvi, kar kaže najlepše vodilno načelo Bakonovega življenja, češ »znanje je moč«. Njemu torej ni bilo do znanja s a m e g a, temveč to znanje naj bi mu le služilo za dosego povsem drugačnih činiteljev. In kar velja z ozirom na celotno duševno organizacijo že na točki človeka posameznika, to velja zdaj tudi v vseh posameznih slučajih na točki človeške družbe: kakor sta na točki človeka posameznika resnica in dobrota recipročna pojava vsaj kot činitelja osnovne duševne organizacije njegove, tako sta na točki človeške družbe ista pojava recipročna še v bistveno ožjem pomenu besede, namreč tako, da sta tu v Sokratovem smislu dejansko-praktično istovetna.

In če vidim prav, gre samo na račun te latentne socialno-kulturne

baze vse Sokratove filozofije dejstvo, da je ta filozofija postala končno tako mogočen faktor v nadaljnem kulturnem razvoju vsega zapadnega človeštva. Tako pa preostane zdaj samo še naloga, da podamo vso Sokratovo miselnost tudi z ozirom na najvažnejše podrobnosti njene in da izkušamo tudi z vidika takih podrobnosti dobiti končno sliko Sokratove kulturne misije.

(Dalje prih.)

ZAPISKI.

„Abolicionistom.“

Spričo polemike tov. Mrzela in Kočevarja napram Jurkoviću ni odveč odgovoriti tudi na izvajanja sangviničnega Hrvata P. Šegote, ker so značilna za miselnost in znanstveno argumentacijo njegove okolice. P. Š. objavlja namreč v 7. in sledečih številkah splitske »Pobede« članek »Za kulturno jedinstvo«, v katerem se spodtika ob »Mladino«, »glasilo jednog čudnog konglomerata slovenskih ekskluzivista i komunista.« Polemizira zoper članek »Jugoslovenski film« ter se čudi piscu Košaku, ki ga sicer pozna »kao ispravnog i vrednog čoveka, da je mogao takovo šta napisati i što se je mogao poslužiti onako neokusnim izrazima, kojima obiluju samo dnevne novine, koje se u borbi za političnim uspesima služe svakim sredstvima.« (Mimogrede bodi omenjeno, da je P. Š. oni, ki je pri zadnjih volitvah v SSLU trgal marksistične volilne letake na univerzi in ki je na občnem zboru SSLU dvignil stol, ko so levičarji manifestirali za slovenski značaj ljubljanske univerze.) Kaj je zagrešil Košak? Trdil je, da smo Slovenci samostojen narod z individualno narodno kulturo in lastnim narodnim jezikom. Tega seveda pravoverni »Jugosloven« ne more priznati in zato načenja P. Š. »ozbiljno pitanje o aboliciji ćirilice i slovenskog dialecta.« Čemu? Prva in glavna karakteristika naroda je, kakor trdi člankar, njegov jezik. Slovenci bomo torej živeli tako dolgo samostojno narodno življenje, dokler bomo obdržali lastni jezik. Člankar nam sicer dopušča lastni »pokrajinski život« (po ribniško?) — menda radi naše »občutljivosti« v vprašanju slovenskega jezika — toda vsekakor ne »po cenu narodnog jedinstva«. Naš jezik in naša književnost bi smela živeti le vzporedno z jugoslovenskim književnim jezikom (štokavščino) in kulturo. Zato mu je popolnoma jasno, da je slovenščina »jedan jugoslovenski dialect«. Sklicuje se na priljubljene filološke razloge in zlasti na mišljenje prof. Belića, ki razlikuje kajkavsko, čakavsko in štokavsko narečje in trdi, da štokavščina izpodriva ostale dialekte. Nazivi slovenski, hrvatski in srbski člankarju niso v jezikovnem smislu opredeljeni pojmi, temveč so stvarno upravičeni le nazivi kajkavski, čakavski in štokavski dialekt. Kajkavski dialekt je v svojem bistvu še danes celota, samo da ga je modificiral štokavski dialekt liki čakavskega, tako da imamo danes »hrvatski kajkavski i slovenački kajkavski dialect«. (Po tej dialektiki slovenski jezik niti ni več narečje, marveč le narečje kajkavskega narečja, kali?!). Ni jasno, kaj opravičuje P. Š., da aplicira dialektične razlike v enotni srbobrvaščini tudi na slo-

venščino. Enakega razloga za tako analogijo pač tukaj ni. Vsekakor pa bi P. Š. težko našel resnega znanstvenika, ki bi mogel iz svojih jezikoslovnih raziskavanj sklepati, da Slovenci nismo dovršen narod v socialnem in kulturnem oziru, kakor so narod Srbi — Hrvati* (ki nimajo skupnega imena) ali Bolgari. Najmanj more to trditi o prof. Beliću, ki prištevava »hrvatski kajkavski dialekt« naravnost k slovenskemu književnemu jeziku! P. Š. očitno sam ne veruje kdovekaj v prepričevalnost svojih filoloških razlogov, zato se zadovoljuje s konstatacijo, »da štokavski dialekt radi svoje najjače razprostranjenosti i doteranosti (turčizmi in albanizmi), »da ne nabrajamo i druge razloge, jedini dolazi u obzir, da bude književnim jezikom Jugoslovena«. Še jasnejše pa izrazi to misel, rekoč, da smo Slovenci le neznatna manjšina napram Srbohrvatom v razmerju 1 : 10. (Kaj pa, če bomo mi Slovenci rajše iskali relacijo napram svetovnemu ruskemu jeziku, kakor delajo to n. pr. Bolgari!) Vobče ceni člankar tudi kulturno življenje zgolj po mernikih in mu je zato vse majhno, kar imamo Slovenci: mala, četudi lepa je naša književnost in majhno središče je naša univerza. Pač ni našel srčnih vezi s slovensko duševnostjo in umljivo nam je nazadnje, da sodi slovensko kulturo le površno, kakor večina tovarišev iz juga. Toda ne moremo ga razumeti, ko trdi, da se bomo Slovenci vzdržali le z velikim naporom in žrtvami. Slovenstvo se ni dalo asimilirati po sedemdesetmilijonskem nemškem narodu in je v obupnem narodnostnem boju produciralo velike duhove. Mar naj narodna država ovira naš naravni razvoj? Po vseh prirodnih in človeških zakonih zasluži tudi mali, izkrvaveli slovenski narod, ki je vekove odbijal germanski naval v korist vsega jugoslovanstva, da se končno izživlja kot svoboden narod ter da spoštujejo in vzljubijo njegov jezik tudi oni abolicionisti, ki jim je ostal doslej »radi privike nepristupačan«. Nedvomno se bo tudi v našem narodnem življenju izkazala resnica, ki jo je izrekel Srečko Kosovel: »Zgodovina išče predvsem kvaliteto ljudi, malokdaj kvantiteto.« Nam Slovencem je ljubši in bližji en Prešeren kakor plejada Vrazov.

Ciril Spindler.

Vidovićevo „etično-kulturno“ ali rentabilno podjetje.**

»Zato vidimo mi vsi v njegovem gibanju le kup absurdnosti, kontradikcij, perfidnosti in, kakor se vidi, tudi rentabilnosti, kar vse skupaj tvori sodobno hohštaperstvo.«

Učiteljska Iskra, št. 7.—8. (1925).

Sarajevski »profesor« M. Vidović v svojih listih »Novi Čovjek« in »Uzgajatelj« in s predavanji že nekoliko let dela »reklamo« za svoje veliko podjetje in sicer je prevzel, kot sam pravi, etični preporod jugoslovanskega »naroda« in ustvaritev novega človeka, na temelju Kantovega »kategorič-

* Uredništvo »Mladine« smatra Hrvate in Srbe kot dva različna naroda. — Op. ured.

** Uredništvo priobčuje članek, ker se je Vidovićevo gibanje zaneslo tudi v naše kraje. Op. ured.

nega imperativa«. Temu svojemu apokaliptičnemu podjetju je dal ime: »Vidovičev etični pokret«.

Začetnik gibanja in ljudje okoli njega so napisali do sedaj mnogo spisov in člankov o gibanju. Toda vse to so pripovedke o neki sanjavi stvari, ki je od »Vidovičevega gibanja« silno daleč.

Največja napaka Vidovičevega »gibanja« je, da se imenuje gibanje. Da je mnogo ljudi, ki niso mogli končati šole tako kot je treba in da so zato potrebni poleg rednih šol tudi izredni tečaji, to je popolnoma razumljiva stvar. — In Vidovič je izrabil to potrebo, da napravi iz nje gibanje.

Izhodna točka tega gibanja je to-le spoznanje: človek je moralno padel, narod je pokvarjen, vdan alkoholu in razuzdanosti. Vojna je razbila temelje družine, moralno ravnotežje medsebojnih odnošajev, tolerantnosti in filantropije, vesti in zavesti o dovoljenem. Velika večina se duši v bedi, deloma zaradi nizke stopnje civilizacije, deloma zaradi obče pasivnosti in pomanjkanja volje za delo in deloma tudi radi načina življenja »gornjih tisočev«, ki v nenasitni želji po luksuzu in brezdelju davijo široke sloje. — Ko je tako lepo razjasnil vzroke slabega stanja, je našel še lepša sredstva, da to odpravi.

Treba je preporoditi jugoslovanskega človeka (za sedaj se omejuje samo na njega), presaditi ga v čisto in moralno atmosfero. Odrasle filtrirati skozi Vidovičev »etični pokret«, za otroke pa reorganizirati šole na osnovi njegovih »novih« pedagoških metod. — To je Vidovičeva vodilna misel.

Vidovičovo gibanje tvori pravzaprav Miljenko Vidovič sam, ker ljudje okoli njega se zbirajo ne zaradi njegovih moralnih pridig in idej, temveč zaradi izgleda, da pridejo do kakšnih izpitov. Vse se vrsti le okoli njega: skoro v vseh člankih in govorih se podčrtava ime »voditelja« in »mesije«. Zato pogledjmo najprej, kdo je in kaj je Vidovič.*

Vidovič ni redno končal srednjih šol, temveč je po enem letu pripravljanja položil vseh sedem razredov realke naenkrat. Na univerzi je bil vpisan na pravni fakulteti, s te je prešel na tehniko, in ko ni ničesar skončal, je šel v službo na železnico. Pozneje je kot časniški sotrudnik začel instruirati dijake. Danes govori o svoji posebni šoli in posebni metodi ter se podpisuje »profesor«. V vseh člankih in predavanjih se zato opaža pomanjkanje najelementarnejšega znanja in skrajna površnost; celo njegovih knjigah o fiziki in matematiki, kjer je on strokovnjak. Nič boljši ni v drugih panogah. V svoji brošuri »Človek« hvali revščino in bedo. Iz bede so izhajali veleumi. Materijalno bogastvo pa lahko dovede narod do propada in pokvarjenosti. Primer: rimsko cesarstvo je propadlo v dobi največjega bogastva. (Resnica: ko je Rim propadel, je bil bogat, toda Rimljani so bili — revni). O francoski revoluciji trdi Vidovič, da je nastala iz sadistične težnje tedanje dobe. Za njega je sociologija nemogoča, ker je družba samo fikcija. Dokaz: pismoša s pismom, naslovljenim na družbo, je ne bi našel. Evropsko materialistično dušo morejo obnoviti v smislu višjega človečanstva in morale samo slovanski narodi. »Novega Človeka« more dati samo Slovan!

* Vsi podatki in nekateri citati po brošuri dr. S. Tomića: »Vidovičev pokret« in po časopisu »Rad«.

V današnji dobi izgubljenosti in kaosa je misticizem, buddhistična filozofija, govoričenje o krizi zapadne kulture itd. — moda. Take misli je on enostavno prevzel od drugih (Petrova, Dvornikoviča in celo Dostojevskega). Najhujše pa je to, da se vse to meša v glavi Vidoviča samega in da mnogokrat danes pobija to, kar je včeraj napisal. V njegovem listu čitamo enkrat, da se ljudje ne morejo poboljšati s kričanjem o morali, če prej ne spremenimo pokvarjene in gnile okolice. Drugič pa piše, kako mora poboljšanje izhajati iz poedinca.

Že stari Perzijci so pripovedovali, kako se povsod bori Dobro s Slabim. Vidović ponavlja to z vso resnostjo in svečanostjo. »V tebi je Dobro in Slabo! Bog in zver! Osvobojevanje Boga in izganjanje zveri, to je moralno vzgajanje in zmisel kulture.« Najlepše pa je, da vse te tuje in že zdavnaj prežvečene misli izdaja za svoje.

Malokdo si je pri nas delal toliko reklame kot Vidović. Poleg dopisov, čestitk, njemu komponiranih himen in pesmi, si on direktno izmišlja, kako njegovi dijaki polagajo mature, čeprav navadno na tem ni nič resnice. On piše v drugih listih o svojem »gibanju« in potem te svoje članke pretiskuje v svoj list z opombo, da tako mislijo o njem drugi listi!

Gibanje, ki se imenuje »etično-kulturno«, bi moralo razčistiti vsaj pojme o morali. Treba bi bilo razjasniti vsaj historični razvoj morale in razložiti kriterije, po katerih moramo oceniti neko delo, če je moralno ali ne; naglasiti bi moralo relativnost etičnih vrednosti. Vsi morali pojmi črpajo svojo moč iz solidarnosti poedinca do celote. Zato bi morali razvijati socialno zavest iz zavisnosti poedinca od celote. Moralo bi reči, da človek dobiva vrednost po delu, ki ga ustvarja za družbo. Ali Vidović se postavlja na stališče nekega mističnega individualizma. Za njega je poedinec začetek in ne produkt družbe. (Seveda, v kolikor so mu ti pojmi sploh jasni! Op. p.)

Značilno za vsa sodobna reakcionarna gibanja je, da skušajo odvrniti pozornost od gospodarske bede in hočejo lačne želodce nasititi z dušno pašo. Za Vidoviča beda in zlo ne izhajata iz sistema produkcije, neusmiljene eksploatacije po finančnem kapitalu, ki kot zver grabi s svojimi kremplji vse izvore narodnega bogastva, iz sistema, ki kartelira industrijo, da je zaželjeni profit siguren, koncentracije kapitala radi hujšega pritiska, niti radi državnih davkov in eksploatatorske politike, ki ruši temelje družine, proletarizira široke mase in jih vodi v zločin, prostitucijo, bolezen in smrt. Ne, Vidović se navdušuje za bedo in piše: »Če utrdimo prepričanje, da nesreča in beda ne tvorita zaprek človeškemu napredku in razvoju, potem smo dosegli največji cilj moralne vzgoje.«

Toda kaj je s pedagoško metodo novega »mesije«. Ljubunčić* oznanja v svoji brošuri »novo« šolo bodočnosti, govori o »novi pedagogiki«, ki je v tem, da pri učencu razvije interes za znanost, da budi voljo, apelira na srce, da mu daje vzorov v življenju in knjigi, katere naj posnema, da dá dijakom, da sami delajo itd. V njegovem tečaju uče vse predmete, ki jih uče na državnih šolah, ker dobi dijak na koncu maturitetno izpričevalo od izpitne komisije državnih šol. V čem se vendar razlikuje ta tečaj od

* S. Ljubunčić: Vidovičev pokret.

ostalnih podobnih tečajev? V ničemer bistvenem, razen v eni negativni strani: da on svojim gojencem na intenzivnejši in prepričevalnejši način odvrta pozornost od pravega stanja stvari, da goji v njih megalomanijo, neki meglen individualizem, ki je poln jalovega altruizma in navdušenja — za človeka, ki ga ni. S tem pa jih spravlja v pasivnost; kajti odvrta jih od življenjskega boja, boja zoper vzroke gospodarske, moralne in duševne krize.

V svojih reklamah piše: »Vsakdo ima lahko v svoji hiši gimnazijo« — kot da je gimnazija omara knjig. Tu ni potreba fizikalnih, kemičnih, prirodoslovnih kabinetov, skioptikona in drugih sredstev. Zaradi take površnosti so propadle še mnoge njegove šole.

Dejal sem, da je Vidovičev »kulturo-etično« gibanje — rentabilno podjetje. V dokaz navajam naslednjo značilno statistiko. (Po Tomiču.)

V šoli za »odrasle« se je izmenjalo 4000—5000 dijakov, od teh je položilo izpite kakih 20. Njegove učne knjige so kompilacije rednih učnih knjig. Toda 1 zvezek, recimo geometrije, stane 15 Din, tako da stane cela knjiga 300 Din. Mnogo boljše knjige srednjih šol pa stanejo 30 do 40 Din. V dopisni šoli je dijakov 2000 × 100 Din članarine = 200.000 Din mesečno. Za razne stroške odpade 80.000 Din. Torej čisti dobiček letno 1.440.000 Din. Potem vpisnina po 100 Din (izmenjalo se je 4000—5000 dijakov) je 400 do 500 tisoč dinarjev, ter znaki po 20—30 Din, letna vpisnina v klub po 12 Din, njegove fotografije itd.

Na vse to mu je država naložila davkov samo za 47.000 Din. Toda še to je on izkoristil. Pod geslom »Davek na moralo« je zbral novih 56.000 dinarjev, za tem različne priloge okoli 9000 Din. Z začetkom pomladi (»etična pomlad«) je pripravilo 50—100 klubov zabave z dobičkom povprečno po 1000 Din (vse za Vidovičev »hišo dobrega tiska«), a to je na en dan 50—100 tisoč dinarjev.

Tako je Vidovič s svojo ogorčeno borbo proti »surovem materializmu« in za čisti »idealizem« uspel, da je kupil 2 avtomobila in nekaj hiš. Toda odkod ta denar? Revni delavci in uradniki si odtegujejo od svojih ust z nado, da bi prišli do boljšega položaja in si omogočili življenje.

»Sam Bog je poslal vašemu narodu Miljenka Vidoviča. Dal vam je mesijo, ki naj popelje mladino iz teme v svetlobo.«*

Božo Popovič.

Kralj Oidipus.

Višješolci I. drž. gimnazije v Ljubljani so letos priredili svoj običajni javni nastop s klasično tragedijo Kraljem Oidipom. Zadnja leta se kaj živahno gibljejo. Poleg majniških nastopov v operi in drami, ki pa so bili bolj internega značaja, so lani dobro uspeli z akademijo v Filharmoniji in letos dosegli nekaj višek z uprizoritvijo v drami.

Kralj Oidipus je šel mimo repertoarja našega narodnega gledališča. Zdi se mi, da je bil v programu za l. 1926/27 naznačen. Ne vem sicer iz

* Novi Čovjek, br. 17.

kakšnih vzrokov so se ga ognili, močno sem pa prepričan, da v poglavitnem iz tega, ker je antična drama za današnje čase baje prestara. To, sicer močno vkoreninjeno mnenje bodisi uprave, bodisi občinstva, so z naravnost divjo gesto spodnesli dijaki s svojim nastopom. Ni pa rečeno, da so s tem »ipso facto« podali močan protitež »javnemu« mnenju; so pa na vsak način napravili prvi korak. Ravno zato jim vsa čast. Reči pa moram, da so za svoj trud dosegli tudi uspeh, ki je relativno med sličnimi prireditvami najmočnejši v našem letu. Trdim — relativno!

Tragedija sama na sebi pa je pokazala toliko sveže moči, da je naravnost zmagovala. Ta mogočna, na zunaj sicer tako primitivna, pa notranje globoka tragika človeka pred dvatisoč leti in današnjega je celo zazvenela kot nekaj močno novega. Vključb razliki svetovnih nazorov je v svojem najglobljem bistvu etično občečloveška, tragika nazven, dočim je Hamlet naznotraj. Prometejstvo obeh pa je tisto presilno žarišče, od koder se v koncentričnih krogih oživlja vse dejanje. Plemenita globina tragedije je v tem, da stremi za spoznavanjem (kot v bistvu vse grške drame) in za nekim vravnovešenjem, ki sledi logično iz prvega, za — očiščenjem. Do tega etičnega gledanja in tega občečloveškega pojmovanja se ne dvigne večina dandanašnjih dram, kaj še do tistega najelementarnejšega ustvarjanja. To pa zato, ker je dandanes večini in žalibog mnogim izobražencem drama zgolj cilj zabave in naslade, ne pa njih notranja potreba po spoznanju samega sebe, sveta in življenja in po očiščenju. Ker jim drama — ali sploh umetnost — ni potrebna v etično obnovo in preorenje samega sebe, jo zato zamujejo. Grku pa je bila tragedija — bodisi že s tem, da je bila v tesnem stiku z religijo — nekaj nacionalno etični kult, obdan sicer nazunaj bodisi z misterioznim dogdom, bodisi s herojično-božanstveno fabulo, ki pa je v sebi nosil poglavitni namen tragedije: spoznanje in očiščenje. V moderni tragediji bi odgovarjal temu formalnemu izrazu nekaj igralski stilizem. Zato ni pojmovati grške tragedije v našem smislu realistično!

Dijaki so se v svojem podajanju res poglobili v tragedijo. Tako-rekoč živeli so vsak svojo vlogo in skupno tvorili harmonično celoto, ki je vkljub hibam posameznih izvajalcev, vendar v celoti silno učinkovala. Ta predstava se je močno razlikovala od podobnih dijaških predstav ravno v tem, da so vzeli dijaki vsak svojo vlogo resno in se z ljubeznijo poglobili vanjo, ter pokazali kako daleč more mlad višješolec. Upam si trditi, da so pri tej priliki javno »manifestirali«, koliko moč ima klasična vzgoja ravno v duševnem oplemenitenju človeka. — Edino Kimovčevo pojmovanje grških zborov mi ni ugajalo. Ti zbori so bili — vsaj zame — zamišljeni kot nekaj kompromis z modernim človekom. Da je tukaj trpele glavno bistvo grške drame — posredovalni člen med igralcem in občinstvom — kor, mi je jasno. Poleg tega je besedilo dobilo bolj postranski pomen in melodija glavni. Tudi melodija je bila prekomplicirana. Zame ima pomen tu kvečjemu neki recitativni unisono, kjer pride oboje do izraza. Zato zbori niso tako učinkovali.

Iz vse prireditve pa je poleg režije g. Lipaha in ulitega podajanja dijakov vidno stopala v ospredje osebnost prof. Sovréta ne samo v lepem prevodu, ampak v notranji režiji. In ravno tega manjka naši drami. Predstava je bila zelo dostojna.

Anton Oevirk.

**IZŠLE SO
PESMI SREČKA KOSOVELA.**

Na šestih tiskovnih polah so zbrane najboljše pesmi iz pesnikove obširne literarne ostaline. Knjiga je opremljena z risbami akad. slikarja Gojmira A. Kosa in je tudi v tiskarskem oziru dovršena. -- Broširana knjiga stane Din 20.—, vezana pa Din 27.—. K knjigi, ki je dostavljena po pošti, zaračunamo ovojnino in poštnino. Naročila sprejema uprava „Mladine“, oziroma „Odbor za založbo pesmi Srečka Kosovela“, Ljubljana, Križevniška ul. 6/I. nadstr. Vse prijatelje našega lista prosimo, da pripomorejo k razširjanju knjige s tem, da sodelujejo pri agitaciji.

O D B O R.

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

— LASTNA —
KNJIGOVEZNICA
